НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Наставно-научно веће Филозофског факултета изабрало нас је у комисију за оцену докторске дисертације коју је пријавила мр Гордана Чапрић, под насловом: „УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЗОВНИХ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА КРОЗ ИНТЕРНУ И ЕКСТЕРНУ ЕВАЛУАЦИЈУ И ПРОФЕСИОНАЛНУ САРАДЊУ НАСТАВНИКА“

Након анализе текста ове дисертације подносимо следећи реферат о њеној оцени.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Гордана Чапрић је рођена 15. августа 1965. године у Чачку. Средње образовање је стекла у Чачанској гимназији, а високо на студијама психологије Филозофског факултета Универзитета у Београду, где је дипломирала 1989. са оценом 10 (тема „Анализа резултата са класификационог испита за студије психологије“).

У току богате професионалне каријере била је веома ангажована на пословима организације, руковођења и комуникације, као и предавача на тему управљања људским ресурсима. То ју је усмерило да 2006. године упише магистарске студије на Факултету организационих наука, смер Односи с јавношћу и мултимедијалне комуникације. Магистарске студије је завршила са просечном оценом 10 и магистарским радом „Нове стратегије у примени комуникационих инструмената у образовању“, који је одбранила 2011. године.

У периоду од 2000. до 2005. године радила је у Министарству просвете Републике Србије на пословима истраживања и образовне аналитике и у Центру за професионални развој на пословима развоја система стручног усавршавања запослених у образовању. Од 2005. године ради у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања Републике Србије, прво као помоћник директора, руководећи Сектором за стандарде и вредновање, а од 2010. године као заменица директора и координатор три центра (Центра за стандарде, Центра за испите и Центра за вредновање и истраживања).

У том периоду Гордана Чапрић је учествовала или координирала активности у великом броју пројеката који су за крајњи циљ имали унапређење система образовања и

образовних постигнућа ученика попут координирања оснивања регионалних центара за професионални развој запослених у образовању (у сарадњи са SDC-ом), фацилитирања развоја стандарда и вредновања у оквиру пројекта „Развој школства у Републици Србији“ (уз подршку Светске банке). Била је: заменик националног координатора за TIMSS 2007 тестирање, руководилац радне групе за развој стандарда компетенција директора образовних установа и њиховог лиценцирања (DILS пројекат уз подршку Светске банке), руководилац радне групе у компоненти Осигурање квалитета у пројекту „Модернизација система средњег стручног образовања“ у оквиру EU IPA 2007, активни учесник у пројекту „Развој система завршних испита и стандарда образовних постигнућа за крај средњег образовања“ у оквиру EU IPA 2008 пројекта, координатор развоја система екстерне евалуације квалитета школа у оквиру пројекта *Monitoring School Quality in Serbia* (уз подршку Холандске владе), члан преговарачке групе Републике Србије за прикључење ЕУ за поглавље 26 „Образовање и култура“, представник Србије у радним групама за развој међупредметних компетенција *(Transversal skills)* и Школе/Осигурање квалитета *(Schools/QA)* у оквиру *Отвореног метода координације Европске комисије (OMC/Council of the European Union)*.

Гордана Чапрић је током претходних 15 година своје професионалне каријере у просвети редовно учествовала на међународним и домаћим конференцијама. Објавила је 15 радова на тему осигурања квалитета, евалуације у образовању, праћења образовних постигнућа ученика и професионалног развоја наставника.

Аутор/коаутор је и предавач на 13 семинара Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Факултета организационих наука, акредитованих у областима руковођења, комуникација, људских ресурса у образовању, објављених у каталозима Завода за унапређивање образовања и васпитања, у периоду од 2008. до 2014. године.

Члан је у следећим професионалним телима: Извршном одбору SICI-ja (Standing International Conference of National and Regional Inspectorates of Education), EARLI-ja (European Association for Research on Learning and Instruction) – Special interest group „Educational Evaluation, Accountability and School Improvement“, Друштву психолога Србије и Друштву истраживача у образовању Србије.

Докторску дисертацију под називом „УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЗОВНИХ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА КРОЗ ИНТЕРНУ И ЕКСТЕРНУ ЕВАЛУАЦИЈУ И ПРОФЕСИОНАЛНУ САРАДЊУ НАСТАВНИКА“ пријавила је у јуну 2014. године, а завршила у марту 2016. године Обим рада је 318 стране. Рад садржи 9 табела, 45 графичких приказа, 19 прилога и 168 библиографских јединица.

2. Предмет и циљ дисертације

Дисертација се бави ко-конструкцијом образовних постигнућа ученика кроз унапређење квалитета наставе и учења на нивоу школе, а на основу итерне и екстерне евалуације квалитета и професионалне сарадње наставника (“хоризонтално”, “вршњачко” учење). Ова тема је веома комплексна јер се односи на анализу међусобних

утицаје између фактора који делују на различитим нивоима образовног процеса (процес наставе/учења, професонални развој наставника на нивоу школе, сарадња између школа, екстерна евалуација школа) и како њихово удружено деловање може да обезбеди ученицима да остваре боља образовна постигнућа. Највећи део досадашњих истраживања се углавном бави неким од наведених аспеката, а само мањи број узима за свој предмет међусобне релације између наведених нивоа и аспеката. Комплесност теме је главни разлог зашто постоји релативно ограничен број истраживања који се истовремено баве свим наведеним нивоима због чега постоји ограничено разумевање интеракције између њих.

Г. Чапрић приступа овој теми комбинујући две групе теоријских приступа: социо-културна психологија и приступ делотворних промена и унапређивања школа. У оквиру социо-културне психологије кандидаткиња се у највећој мери ослања на теорију коју је развио Енгештром, док се у оквиру приступа делотворних промена и унапређивања школа ослања на приступ Фулана и Харгрејвса. Избор ових аутора је веома смислен јер су њихови радови и модели најрелевантнији за сам предмет истраживања.

Дакле, предмет истраживања је утврђивање деловања екстерне евалуације и утицаја системске подршке на унапређивање рада наставника и повећање постигнућа ученика у школама које нису остариле задовољавајући ниво квалитета у области наставе и учења. Циљ истраживања је да се утврди начин деловања екстерне евалуације на унапређивање школе, као и ефекти примене посебно осмишљеног модела подршке школи усмереног на изазивање промене у образовној пракси наставника, која треба да резултира повећањем постигнућа ученика.

Сходно томе, истраживање одговора на следећа питања: (а) да ли школе које не остварују у довољној мери квалитет наставе и учења, што резултира нижим образовним постигнућима ученика, могу да унапреде квалитет наставе и повећају постигнућа ученика уз помоћ додатног, посебно осмишљеног програма подршке?, (б) каква је динамика социокултурних процеса у случају оних школа које су биле у програму подршке и успеле да у већој мери од других унапреде образовна постигнућа ученика?, и (в) каква је динамика социокултурних процеса у случају оних школа које нису успеле да унапреде образовна постигнућа ученика упркос спроведеном програму подршке?

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотезе које кандидаткиња формулише у својој дисертацији су базиране на претпоставкама да се, полазећи од теорије Енгештрома, образовни систем и школа могу дефинисати као сложени систем појединачних система активности који су у међусобној интеракцији и да се успешност инициране промене темељи на идентификовању појединачних система активности, разумевању динамике унутар и између више таквих система, а посебно на разумевању контрадикција које их покрећу и усмеравају ка зони наредног развоја. У фокусу истраживања, које чини окосницу докторске дисертације, нашла су се два система активности образовања: централни ниво који се односи на

образовне политике засноване на осигурању квалитета (екстерна евалуација квалитета школа) и локални ниво који се односи на школе и професионалне заједнице у њима (школе, наставници и ученици).

У раду се проверавају следеће хипотезе које прате истраживачке циљеве и које су засноване на кључним теоријама и претходним истраживањима:

Хипотеза 1. Екстерна евалуација школе као појединачни механизам подстицаја за унапређење ствара подстицајне услове за позитивне промене у настави и учењу и образовним постигнућима ученика, али није довољна сама по себи.

Хипотеза 2. До ефективних промена које доводе до унапређивања квалитета наставе и учења и образовних постигнућа ученика долази у условима када је екстерна евалуација школе праћена адекватном системском подршком запосленима у школи заснованој на идејама културално-историјске теорије активности и теорија промена у образовању које уважавају актере промене са становишта њихових култура, уверења и пракси, подупиру њихову активну партиципацију и обезбеђују им услове за колаборативно и трансформативно учење.

У складу са постављеним хипотезама развијена је и методологија истраживања која омогућава разумевање дијалога, вишегласности и мреже интеракција између различитих систмских инструмената и актера кроз сагледавање процеса начина како се успостављају интеракције између њих и како оне доводе до трансформације објекта (тј. квалитета наставе и учења) и унапређења образовних постигнућа ученика.

Истраживање је дизајнирано као експеримент са поновљеним мерењем које укључује експерименталне и контролне групе школа (укупно 20 школа) које су физички одвојене, али које су спарене у погледу важних карактеристика. У истраживању је коришћена мешовита методологија која обухвата комбинацију квантитативног (испитивање утицаја експерименталне интервенције на нивоу школе) и квалитативног истраживања (детаљна анализа појединих школа ради разумевања процеса који могу да објасне зашто су неке школе напредовале).

У оквиру школа из експерименталне групе (10 школа) спроведена је експериментална интервенција коју је чинио посебно дизајниран *програм подршке* наставницима (укупно 600 наставника) који је био састављен из два дела – семинари за наставнике и менторска подршка. Програм је чинио низ активности усмерених на оснаживање наставника за евалуацију образовних постигнућа ученика и реализацију наставе која обезбеђује конструкцију знања. Ради остварења жељене промене у постојећој пракси наставника, програм је креиран тако да уз помоћ ментора школе подстакне трансформативно учење кроз јачање рефлексивне праксе путем вођене партиципације, ситуационог учења и хоризонталне евалуације (у сарадњи са партнерском школом). Програм је био дизајниран тако да олакша развој заједнице учења унутар школа и између школа и подстакне колаборативно учење у оквиру кога наставници преиспитују постојећу праксу и ко-конструишу знања и нове праксе које доводе до унапређивања рада и повећања постигнућа ученика. Укупан фонд непосредног рада са наставницима у осам месеци реализације програма подршке износио је 72 сата стручног усавршавања.

Истраживање је обухватало поновљено мерење постигнућа ученика 8. разреда из математике (на почетку и на крају школске године). Праћење успешности школе вршено је и кроз анализу постигнућа ученика у две узастопне године завршног испита (2013/2014. и 2014/2015). Поред тога, у квантитативном делу истраживања испитивани су и ставови наставника који су прошли оба дела програма подршке, као и ученици (око 740 ученика) који су радили улазни и излазни тест и учествовали у завршном испиту у јуну 2015. године.

На основу налаза о напредовању школа идентификоване су школе су напредовале, као и школе које нису напредовале. Детаљна анализа изабраних школа је омогућила разумевање добијених резултата у светлу културално-историјског приступа, као и одговоре на постављена истраживачка питања и проверу постављених хипотеза.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација има шест поглавља: увод, предмет и циљеви истраживања, методологија истраживања, резултати истраживања, интерпретација резултата и дискусија, закључна разматрања.

У првом делу увода су разматрани образовни трендови на почетку 21. века који описују друштвене услове у којима се развија образовање и све већу пажњу која се усмерава на сектор образовања у циљу остваривања договорених друштвених циљева. На почетку рада се разматрају механизами осигурања квалитета образовања у Србији и земљама ЕУ, са освртом на евалуацију као механизму осигурања квалитета рада образовних установа и унапређивање квалитета образовања и образовних постигнућа ученика.

У другом делу увода, приказани су теоријски оквира истраживања. Истраживање је засновано на социо-културалној психологији и приступу социјалног конструктивизма. У овом делу рада, анализирани су теоријска полазишта и њихове импликације за промену доминантне парадигме трансмисионог учења која постоји у нашим школама. У кратким цртама изложена је културно-историјска теорија Лава Виготског и Брунерова културална психологија (као теорије које утемељују социо-културалну психологију), а затим су анализиране и релевантне савремене теорије учења које наглашавају важност социо-културне активности, сарадње и социјалног контекста у учењу (теорија подупирања, теорија вођене партиципације, теорија ситуационог учења и теорије трансформационог учења). Посебна пажња је посвећена социо-културној теорији активности Енгестрома због њеног фокуса на развој организација и пружање подршке том процесу. Коначно, у овом делу су приказане и теорије које унапређивање школа виде као процес колаборативног, партиципативног процеса који је развијен у оквиру образовних наука. У овом поглављу је даље приказан предмет, циљ истраживања, хипотеза и истраживачка питања које кандидаткиња поставља, као и важност теоријског оквира за формулисање предложеног истраживања. У овом делу је Гордана Чапрић на основу интеграције теоријских основа, формулисала основну претпоставку свог

истраживања да су наставници и школа (заједно са својом културом, веровањима, вредностима, праксама и сарадњом) главни актери који, уз одговарајућу подршку, могу да унапреде квалитет наставе и учења на нивоу школе и образовна постигнућа ученика.

У трећем делу описане су методолошке карактеристике истраживања (варијабле, узорак, коришћени инструменти, поступак прикупљања података). У овом делу су приказане методолошке карактеристике мешовитог дизајна истраживања који је био коришћен. Дизајн предложеног истраживања је настао смисленом интеграцијом експерименталне методологије са студијама случаја који су изабрани на основу резултата експерименталe студије. У овом поглављу су описане карактеристике и начин формирања узорка, процедуре које ће бити коришћене за прикупљање података, техника прикупљања података и опис начина анализирања добијених података.

У четвртом поглављу са резултатима су детаљно размотрени резултати истраживања како квантитативног дела истраживања (резултата експерименталне студије) тако и анализе случаја школа које су у највећој мери унапредиле квалитет наставе и учења и образовна постигнућа ученика. Анализа резултата експерименталне студије је фокусирана на анализу разлика између експерименталне групе школа које су биле укључене у посебно дизајнирани програм подршке и контролне групе школа које нису биле укључене у дати програм подршке. У оквиру квалитативне анализе студије случајева резултати су указали на процес промене, на улогу различитих актера, на тешкоће и баријере које су се појавиле током процеса промене и начини њиховог превазилажења, како је унапређен квалитет наставе и учења и како је унапређивање квалитет наставе и учења допринело унапређивању образовних постигнућа ученика.

У петом делу дисертације, кандидаткиња интегрише налазе квантитативне и квалитативне анализе и интерпретира их имајући у виду теоријске и емпиријске налазе приказане у уводном делу рада. Користећи концепте из теоријског оквира, кандидаткиња интерпретира добијене резултате фокусирајући се на идентификовање услова и процеса који, на основу интервенције и подршке која је пружена школама и наставницима, доводе до унапређења квалитета наставе и учења и образовних постигнућа ученика.

У закључним разматрањима сумирају се добијени резултати и изводи закључци који говоре о томе да уз одговарајућу подршку школе које су остариле слаб резултат на екстерном вредновању могу да унапреде квалитет наставе и учења на нивоу школе и образовна постигнућа ученика. Поред тога, у овом делу рада се сумирају елементи ефективног програма подршке који доводи до успешности и под којим условима је то могуће.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Гордане Чапрић има значајне теоријске и практичне последице.

Прво, она расветљава комплексне међусобне утицаје између различитих нивоа образовног процеса и како они могу да доведу до унапређења квалитета наставе и учења на нивоу школе и последично да се обезбеде боље и адекватније прилике за учење ученика које ће им омогућити боља образовна постигнућа. На тај начин ова студија доприноси бољем разумевању сложених процеса и актера који су укључени у ове процесе што је једно од кључних отворених питања у психологији образовања.

Друго, ова докторска дисертација је дала значајни допринос повезивањем, како на теоријском, тако и на методолошком плану, два теоријска приступа (социо-културну психологију и теорију образовних промена) које су међусобно компатибилне, али које су до сада биле примењиване независно једна од друге пре свега зато што су развијене у оквиру две научне дисциплине (психологија и образовне науке). На тај начин доприноси разумевању процеса ко-конструкције образовних постигнућа ученика у оквиру социо-културног и ситуационог процеса наставе и учења који се одвија у оквиру одређене школе као образовне институције која се одликује својственом културом.

Треће, за потребе истраживања кандидаткиња је дизајнирала сложену методологију која омогућава да се стекне увид у сложене односе чиме превазилази ограничења великог броја досадашњих истраживања у овој области која у, у најбољем случају, омогућавала парцијални увид у деловање појединачних аспеката и фактора губећи из вида сложену целину која је, у највећој мери, одговорна за крајње ефекте.

Поред наведених теоријских доприноса, предложена докторска дисертација има и значајан допринос на практичном плану.

Налази овог истраживања допринеће бољем разумевању социо-културних процеса који се активирају на нивоу школе на основу екстерне евалуације у зависности од специфичних карактеристика школе и професионалне културе која постоји на нивоу школе. На основу тих сазнања институције и актери који су укључени у даљи развој екстерне евалуације школе могу да стекну вредна сазнања која могу да омогуће боље управљање процесом увођења и развоја система екстерне евалуације.

Поред тога досертација нуди сазнања о ефективности примене одређених модела подршке и условима у којима ће деловати успешно. Поред тога, креаторима образовних политика омогућује увид у деловање појединих чинилаца за прихватање или неприхватање одређених образовних политика и начина за превазилажење баријера. На тај начин она доприноси да се екстерна евалуација школа прошири са додатним програмима подршке за школе за које се утврди да имају низак квалитет (поготову у домену квалитета наставе и учења).

6. Закључак

На основу анализе докторске дисертације мр Гордане Чапрић Комисија је закључила да предложена дисертација уверљиво показује да: (а) кандидаткиња поседује одлично познавање релевантних теоријских полазишта о унапређењу квалитета наставе и учења на нивоу школе које омогућава ученицима да остваре боља образовна постигнућа, (б) може да критички анализира и интегрише налазе досадашњих истраживања у овој области истраживања на веома компетентан начин, (в) уме да дизајнира иновативно и комплексно истраживање у којем се смислено интегришу квантитативне и квалитативне истраживачке методе и чији резултати омогућавају стицање нових сазнања, и (д) може да спроведе веома комплексно истраживање, да анализира сложене структуре података, да их интерпретира и да, на основу свог богатог практичног искуства, изведе теоријске и практичне импликације из добијених налаза. Поред тога, Комисија закључује да је предложена дисератција урађена по свему у складу са одобреним предлогом докторске дисертације и да предложена дисертација представља самостално и оригинално научно дело.

На основу ових закључака Комисија предлаже Одељењу за психологију и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитивни реферат о докторској дисертацији мр Гордане Чапрић под насловом «УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЗОВНИХ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА КРОЗ ИНТЕРНУ И ЕКСТЕРНУ ЕВАЛУАЦИЈУ И ПРОФЕСИОНАЛНУ САРАДЊУ НАСТАВНИКА» и да кандидаткињи омогући усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 14. март 2016.

Комисија:

1. проф. др Александар БАУЦАЛ
Филозофски факултет у Београду

_____

2. проф. др Драгана Бјекић
Факултет техничких наука
Универзитет у Крагујевцу

_____

3. доц. др Драгица Павловић Бабић
Филозофски факултет у Београду

_____